

การใช้สัญลักษณ์ภาพแทนร่างกายในงานศิลปกรรมของพินรี สันต์พิทักษ์ และวัชรพร อยู่ดี*

The Study of Body as Symbolic Representations in Art
by Pinaree Sanpitak and Watchaporn Yoodee

ปณณดา สายยศ**

บทคัดย่อ

ในกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ ร่างกายมนุษย์เป็นจุดกำเนิดแห่งแรงบันดาลใจสำคัญ เปรียบได้กับวัตถุดิบพื้นฐานที่บ่งบอกถึงสภาวะการดำรงอยู่ของมนุษย์ นอกเหนือจากคุณสมบัติทางกายภาพ ร่างกายยังมีความหมายในมิติทางสังคม ศาสนา ปรัชญาและการเมือง แฝงอยู่มากมาย จากเดิมหลักการการสอนแนวสถาบันก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะในการวาดเส้น ตามแบบอุดมคติ เน้นการแทนค่าสิ่งที่เป็นสากลสร้างธรรมชาติให้มีลักษณะสอดคล้องกับหลักการเรขาคณิต เน้นรูปทรง สำคัญตามโครงสร้างภายในหลักกายวิภาคที่มีแบบแผนที่สืบทอดมาจนปัจจุบัน แต่ต่อมาความหมาย ของการสร้างสรรค์งานศิลปะขยายออกไปอย่างกว้างขวางทำให้เกิดภาพเสนอของร่างกายที่เปลี่ยนแปลง ไปทั้งด้านแนวคิด เทคนิค และรูปแบบในการนำเสนอ

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวงการศิลปะมีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่นำเสนอภาพ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์หรือร่างกายมนุษย์รวมทั้งสัญลักษณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องมาใช้เพื่อสื่อสารถึง แนวความคิด อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ของตัวศิลปินที่มีต่อสิ่งต่างๆ รอบตัว เรื่องราวที่เกี่ยวข้อง กับวิถีชีวิตประจำวัน อากัปกิริยา ท่าทางต่างๆ ขึ้นอยู่กับความตั้งใจของศิลปินเป็นสำคัญ ที่ต้องการถ่ายทอดร่างกายมนุษย์ ออกมาในลักษณะแง่มุมใด ทั้งยังสามารถสะท้อนความคิด หรือเหตุการณ์ ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของการเกิดผลงานในขณะนั้นอีกด้วย สิ่งสะท้อน กลับมา นอกจากความงดงามและอารมณ์ความรู้สึกของงานสร้างสรรค์แล้ว ยังคงมาพร้อมกับความหมายทางสังคมวัฒนธรรม

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์ตีความเกี่ยวกับของการใช้สัญลักษณ์ภาพแทนร่างกาย รวมทั้งสัญลักษณ์ต่างๆ ในการสร้างสรรค์งานศิลปะของศิลปินหญิง ที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิด และนำเสนอมุมมองของผู้หญิงเป็นสำคัญ โดยคัดเลือก ผลงานของศิลปินหญิง 2 คน คือ พินรี สันต์พิทักษ์ ที่มีลักษณะของการใช้สัญลักษณ์ภาพแทนร่างกายเด่นชัด ศิลปินได้นำชิ้นส่วนสำคัญ ของเรือนร่างผู้หญิง เต้านม ลำตัว มานำเสนอในภาพลักษณ์ที่ต่างกันด้วยรูปทรงนามธรรม และวัชรพร อยู่ดี กับงานจิตรกรรมไทยประยุกต์ที่นำเสนอภาพร่างกายแทนตัวศิลปินเอง เพื่อแสดงความผูกพันของแม่ ผู้สูญเสียลูกขณะตั้งครรภ์

การนำเสนอสัญลักษณ์ภาพแทนร่างกายในกระบวนการทำงานสร้างสรรค์ของศิลปินหญิง มุ่งเน้นการวิเคราะห์ ความหมายในเชิงสังคมวัฒนธรรม ในการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์ร่างกาย โดยวิเคราะห์ถึงการพัฒนาการของการสร้างสรรค์ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการสร้างตัวตน และประเด็นของความปรารถนาที่เก็บกดอยู่ใน

*บทความนี้เรียบเรียงขึ้นจากเนื้อหาส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2557 เรื่อง การใช้สัญลักษณ์ภาพแทนร่างกายในงานศิลปกรรมของพินรี สันต์พิทักษ์ และวัชรพร อยู่ดี โดยมี ผศ.ดร.ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

**ปณณดา สายยศ นักศึกษาปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, aoyponnada@gmail.com

ระดับจิตใต้สำนึก โดยไม่จำกัดขอบเขตการรับรู้ ตามแต่จินตนาการของผู้ดู เพื่อท้าทายสภาวะการทำงานของจิตไร้สำนึก ผ่านสัญลักษณ์ ในงานศิลปกรรม

คำสำคัญ: : สัญลักษณ์, ภาพแทนร่างกาย, จิตวิเคราะห์

Abstract

The human body is an important source of inspiration in the artistic practice. It basically signifies human existence rather than physic property. It also has the concealed issue such social, religious, philosophical and political. Since drawing of art academic has idealized the natural form, focused on the anatomy fundamental. The meaning of art creation has widely expanded to representing the transform of body with the new concept, technique and style.

From past to the present, the creation of artwork has related to the human or human body and symbols to communicating the emotional and feeling idea of artist experience for example everyday life subjects, mannerisms and gestures. It is important that the artist intentionally presents the subject of human body in different ways. They represent the idea and issue of social event and cultural context, to reflect their aesthetic and emotion in the meaning of culture and social.

This study interests to analyze of the symbol of human body representing of the woman artists that communicate their perceptions and perspectives. Two woman artists have chosen; Pinnaree Sanpitak uses the symbol to representing distinctly woman body such torso and breasts; Wajcharaporn Yudee's Thai contemporary painting represents the artist's body to explore the passion and grief of woman who lost baby during pregnant.

The visual presentation of the body in the artwork of women artists concentrate to analyze the meaning of social and culture through human body. By analyzing the development of creativity, it has related to the process of creating the identity subjects and issues of desire suppressed in the subconscious. Without limiting the perception as the imagination of the viewer to challenge the condition of the unconscious through symbols in artwork.

Key words: Human Body, Symbolic, Psychoanalysis, Unconscious

บทนำ

ร่างกายของมนุษย์เปรียบได้กับวัตถุพื้นฐานที่บ่งบอกถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ ร่างกายเป็นสิ่งที่เราค้นขึ้นในมโนทัศน์ของการดูแลรักษาร่างกายอย่างไร ให้แข็งแรง สวยงาม ในมิติเชิงสุขภาพ ความงาม การแพทย์ แต่ร่างกายไม่ได้มีความหมายเพียง แค่นั้น ร่างที่เราค้นเคยยังมีความหมายในมิติทางสังคม ศาสนา ปรัชญา และการเมืองที่แฝงเร้นอยู่อีกด้วย

ในกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ ร่างกายมนุษย์เป็นจุดกำเนิดแห่งแรงบันดาลใจสำคัญ ในยุคคลาสสิกการแทนค่า รูปทรงของมนุษย์ เป็นไปตามมาตรฐานความเชื่อตามหลักปรัชญา ที่เป็นอุดมคติเชื่อมโยงกับกฎเกณฑ์สัดส่วนที่ลงตัว ปรากฏในการสร้างงานจิตรกรรม ประติมากรรม ปรัชญาดังกล่าวเสนอว่าไม่มีร่างกายมนุษย์ผู้ใดที่จะมีสัดส่วนที่เพียบพร้อม แต่ศิลปินสามารถทำให้เกิด ความสมบูรณ์ของความเป็นทั้งหมดได้ จากการเลือกสรรค์ ศิลปินเท่านั้นจะเป็นผู้เข้าถึง กฎแห่งความงาม (law of beauty) ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ทางเรขาคณิตที่สมดุลกลมกลืน เป็นการสะท้อนแนวคิดการ แทนคุณค่าความจริงที่เป็นอุดมคติตามแบบอย่างของเพลโตนั่นเอง[†]

จากหลักการการสอนแนวสถาบัน ก่อให้เกิดการสร้างสรรคศิลปะในการวาดเส้นตาม แบบอุดมคติ เน้นการแทนค่าสิ่งที่ เป็นสากล สร้างธรรมชาติให้มีลักษณะสอดคล้อง กับหลักการ เรขาคณิต เน้นรูปทรงสำคัญที่เป็นโครงสร้างภายในตามหลักกายวิภาค แนวทางการสร้างภาพ ใบหน้าและลำตัว จึงมีแบบแผนที่ฝึกฝนตามแบบอย่างดังกล่าวและสืบทอดมาจนปัจจุบัน แต่ต่อมาความหมายของการสร้างสรรค์ งานศิลปะขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดภาพเสนอ ของร่างกาย ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านแนวคิด เทคนิค หรือรูปแบบในการนำเสนอ

สำหรับศิลปกรรมไทยในช่วงต้นการสร้างงานที่เกี่ยวกับร่างกายของมนุษย์ จึงปรากฏในรูปลักษณะแบบจิตรกรรม ไทยฝาผนังที่เป็นรูปทรงอุดมคติ ส่วนงานประติมากรรมจะเป็นในส่วนของการสร้าง รูปหล่อพระพุทธรูป ซึ่งคงลักษณะความงาม แบบอุดมคติเช่นกัน และเริ่มเปลี่ยนแปลง ในช่วงสมัย รัชการที่ 3 และ 4 ประเทศไทยได้มีการเปิดรับสัมพันธ์ไมตรีกับ ต่างประเทศ ทำให้เกิดการติดต่อค้าขาย การหลั่งไหล ของอารยธรรม วิทยาการความรู้ การศึกษา รวมถึงวัฒนธรรม ตะวันตก เข้ามาสู่ ประเทศไทย ต่อมาเมื่อในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเยือนยุโรป ทรงได้รับแนวคิดตะวันตก และโปรดให้นำสถาปนิกจิตรกร ประติมากรชาวยุโรปหลายคนเข้ามา สร้างสรรค์สถาปัตยกรรม และงานศิลปกรรมในประเทศไทย เกิดการเขียนภาพเหมือน ของพระมหากษัตริย์จากศิลปินไทยและเทศ การสร้างพระบรมรูปทรงม้า จึงทำให้การทำภาพเหมือน แพร่หลายต่อเนื่อง ด้วยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นำไปสู่การเรียนรู้แนวคิดแบบตะวันตก มีการจัดตั้งโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ในปี พ.ศ.2477 โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียน ศิลปากร ในเวลาต่อมา ในสมัยรัชการที่ 8 จึงได้ยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร ปี พ.ศ. 2486[‡]

นับจากนั้นเป็นต้นมา วงการศิลป์ไทยจึงเข้าสู่ความร่วมมือ ศิลปินมีรูปแบบการสร้างสรรคงาน ที่หลากหลาย ทั้งแนวคิด เทคนิคกรรมวิธีสร้างสรรค์ ซึ่งส่งผลจากประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลง ของวงการศิลปกรรมไทยที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะในประเด็นของการนำภาพเสนอ ของร่างกาย มาใช้ในงานศิลปะ ปรากฏในงานจิตรกรรม งานประติมากรรมอนุสาวรีย์พระมหากษัตริย์ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ภาพบุคคลสำคัญ ภาพเหมือนในงานจิตรกรรม โดยในช่วงต้นเน้นเรือนร่าง ที่มีความสมจริงตามธรรมชาติ อาทิ ผู้หญิงเปลือย ผลงานของแสง สงฆ์มั่งมี ที่แสดงถึงความงาม ในเรือนร่างของมนุษย์ ต่อมาปรากฏลักษณะของงานที่แตกต่างกันออกไป อาทิเช่น งานชุลยทิพย์ (2492) ของ เขียน ยิ้มศิริ ที่ใช้รูปทรงประติมากรรมที่มีเอกลักษณ์แบบเส้นสาย

[†] นรินทร์ รัตนจันทร์, การแทนค่ารูปทรงมนุษย์ตามแบบอุดมคติ : สัจทัศน์นิทรรศการศิลปกรรมใบหน้าและร่างกาย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2543), หน้า 45 – 53.

[‡] วิโชค มุกตมณี, ศิลปกรรมจากใบหน้าและร่างกาย พ.ศ.2367-2543, สัจทัศน์นิทรรศการศิลปกรรม ใบหน้าและร่างกาย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2543), หน้า 8 – 11.

ลายไทย ที่มีความอ่อนช้อยในลักษณะสามมิติ หรืองานของ เพื้อ หริพิทักษ์ ที่ลดทอนรูปทรงหญิงสาวเปลือย จนมีลักษณะของงานนามธรรม ที่ให้ความสำคัญกับรูปทรงและสี ในงานชื่อน้ำเงินเขียว (2499) หรืองานชานาไทย (2498) ของชูลู นิยมเสมอ ที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะตะวันตก อย่างโจ่งแจ้ง งานของมีเซียม ยิบอินซอย เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่อดีตกาลจวบจนปัจจุบัน วงการศิลปะเองก็ได้มีการสร้างสรรค์ ผลงานศิลปะ ที่นำเอาภาพเสนอที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์หรือร่างกายมนุษย์ รวมทั้งสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มาเป็นใช้เพื่อสื่อสารถึงแนวความคิด ความรู้สึกนึกคิดของตัวศิลปินที่มีต่อสิ่งต่างๆ รอบๆ ตัว เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน อากัปกริยา ท่าทางกิจกรรมต่างๆ ลักษณะกายวิภาค เรื่องราวในเทพนิยายปรัมปรา เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา ภาพเทพดา ภาพผู้ชายผู้หญิง ภาพเหมือนตัวเอง ภาพบุคคลที่รัก ภาพบุคคลสูงศักดิ์ อาจจะพูดได้ว่า คงไม่มีช่วงเวลาไหนของประวัติศาสตร์ศิลป์ ที่ภาพเสนอของความเป็นร่างกายมนุษย์ จะไม่ได้ปรากฏออกมา แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ ความตั้งใจของศิลปินเป็นสำคัญที่จะต้องการ ถ่ายทอดร่างกายมนุษย์ ออกมาในลักษณะแง่มุมใด ด้วยรูปแบบและเทคนิคใด อีกทั้งยังสามารถสะท้อนความคิด หรือเหตุการณ์ในบริบททางสังคม และวัฒนธรรมในขณะนั้นอีกด้วย เมื่อเราหันกลับไปมองผลงานศิลปกรรมในอดีต สิ่งที่เราสะท้อนกลับมา นอกจากความงดงาม อารมณ์ความรู้สึกของภาพแล้ว ยังคงมาพร้อมกับความหมายทางสังคมวัฒนธรรม

ในประเด็นปัญหาการวิจัยที่เกี่ยวกับของการใช้สัญลักษณ์ภาพแทนร่างกาย รวมทั้งสัญลักษณ์ ต่างๆ ในการสร้างสรรค์งานศิลปะของศิลปินหญิง หรือถ้าเทียบกับศิลปินชาย จะพบข้อแตกต่างกัน ไม่น้อย ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากความเป็นปัจเจกของแต่ละบุคคล ที่เกิดจากการสังสม ประสบการณ์ การเรียนรู้ ความรู้สึกนึกคิด บริบททางสังคมที่แวดล้อมตัวศิลปินเอง ที่จะสร้างสรรค์งานศิลปกรรม ที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิด และนำเสนอมุมมองของผู้หญิง เป็นที่น่าสนใจว่า ศิลปินหญิงเหล่านั้น มีการนำเสนอแนวคิด ในการสร้างสรรค์งานศิลปะผ่านสัญลักษณ์อย่างไร

โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของศิลปินหญิงในช่วงสามสิบปีที่ผ่านมาที่มีลักษณะการใช้สัญลักษณ์ภาพแทนที่มาจากร่างกายแสดงเพศสภาพของตนเองอย่างเด่นชัด ในงานของ พินรี สันต์พิทักษ์ ที่ดึงเอาชิ้นส่วนของเรือนร่างผู้หญิง อาทิ นม ลำตัว ลักษณะชีวภาพภายใน โดยตัดทอนให้หลงเหลือ เพียงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงลักษณะของอวัยวะเหล่านั้น นำเสนอในภาพลักษณะ ที่ต่างกัน เช่น เต้านม ที่มีรูปทรงเป็นสามเหลี่ยม จัดวางในลักษณะของภาชนะทรงกลวง คว่ำบ้าง หงายบ้าง ในงานจิตรกรรม หรือสร้างด้วยวัสดุอื่น หรือใช้ภาพอยู่ติดกับงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ที่นำเสนอภาพร่างกาย เหมือนจริง ที่แสดงความผูกพันของแม่ที่สูญเสียลูกขณะตั้งครรภ์

จะเห็นได้ว่าในประเด็นของความเป็นหญิง การเข้าสู่สถานะของความเป็นแม่ ส่งผลต่อการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ของศิลปินหญิงในสังคมไทยเสมอมา จุมพิตา วัฒนวิจารณ์ ได้นำเสนอผลงานวิทยานิพนธ์ ในชุด 13 เมษายน 2554 เป็นผลงานที่สร้างจากประสบการณ์ ความรู้สึกของการเป็นแม่ การเปลี่ยนแปลงทางสรีระ ความผูกพัน ความรักทะนุถนอม สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่โดยแสดงสัญลักษณ์ ที่เชื่อมโยงความรักเปรียบดั่งเนื้อแก้วที่บอบบางต้องรักษาและแผ้วถาง⁵

จากตัวอย่างเบื้องต้นจะพบว่า การนำเสนอสัญลักษณ์ภาพแทนร่างกาย ในกระบวนการทำงาน

⁵ จุมพิตา วัฒนวิจารณ์ (2557) “ความรัก ความผูกพัน สถานะภาพที่แปรเปลี่ยน” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ปีที่ 7, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2557 : หน้า 1413 – 1424.

สร้างสรรค์ของศิลปินหญิง ปรากฏการเลือกใช้สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นเพศสภาพ โดยสื่อสาร ผ่านทางร่างกายที่บ่งบอกสรีระ ความเป็นเพศหญิงชัดเจน เป็นไปในลักษณะของการใช้ร่างกายทั้งตัว และเป็นชิ้นส่วนของภาพเสนอร่างกายของศิลปิน และการลดทอนลงจน เหลือเพียงสัญลักษณ์ ที่สามารถรับรู้ ได้โดยจินตนาการของผู้ดู ว่าสื่อสารถึงสิ่งใด โดยไม่จำกัดขอบเขตการรับรู้ และสิ่งนี้ยังสะท้อนถึงการทำงาน ของสภาวะจิตไร้สำนึก ของผู้สร้างสรรค์และผู้ดูอีกด้วย

จากกรอบแนวคิดเบื้องต้นในทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan) ** เชื่อว่าปัจเจกบุคคล ได้รับการ หล่อหลอม จากระบบภาษาและสัญลักษณ์ อันเป็นที่มาของการเกิดภาพลักษณ์ และสะท้อนตัวตน บางส่วนของปัจเจกบุคคล ศิลปินและงานศิลปกรรมล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของผลิตผลทางสังคม ดังนั้นลักษณะการเลือกใช้สัญลักษณ์ จึงเกี่ยวข้องกับการทำงานของสภาวะจิตไร้สำนึก ซึ่งเป็นสภาวะ การทำงานของจิตที่มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์มากที่สุด เนื่องจากในกระบวนการสร้างสรรค์ งานศิลปะ เป็นเรื่องของ การใช้ภาษาภาพ สี รูปทรง หรือหากเป็นสื่ออื่นๆ ก็จะเป็นเรื่องของเสียง แสง ท่าทาง ภาพเคลื่อนไหว สิ่งเหล่านี้คือ ส่วนหนึ่งของการเลือก ใช้สัญลักษณ์ที่ศิลปินเลือก มาเพื่อใช้สื่อ ความหมาย ที่แสดงถึงความเป็นปัจเจกชน และส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการหล่อหลอม ประสบการณ์ การเลี้ยงดู ภายใต้บริบทของวัฒนธรรมไทย รวมทั้งอิทธิพลต่างๆ ที่แวดล้อม ตัวศิลปินผู้สร้างสรรค์

จากตัวอย่างวิทยานิพนธ์ของ ขวัญชัย สีนปรุ ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปลักษณ์ของนรกภูมิ ผ่านการสร้างงานศิลปกรรมสองมิติเพื่อนำเสนอแนวความคิด ความรู้สึก ความเชื่อต่อเรื่องราวของนรกภูมิ โดยนำรูปลักษณ์เรื่องราวตามความเชื่อทางศาสนาผสมผสานเข้ากับจินตนาการส่วนตัว เพื่อสะท้อน ความทุกข์ทรมานจากการทำอกุศลกรรมทางกาย วาจา ใจ ของมนุษย์ที่ไม่มีวันจบสิ้น⁺⁺

แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลทางศาสนา ที่หล่อหลอมปัจเจกบุคคลขึ้นมา ดังนั้นงานศิลปะที่สร้างจากศิลปินย่อมสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อตัวศิลปินและงานศิลปะอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

โดยงานวิจัยชิ้นนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์ถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ของภาพแทนร่างกาย ที่ปรากฏในงานสร้างสรรค์ของศิลปินหญิงในขอบข่ายของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ซึ่งจะขออธิบายโดยสังเขปดังนี้

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์นับว่าเป็นอีกแนวทางการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ตีความสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับร่างกายที่สำคัญในโลกของประวัติศาสตร์และทฤษฎีศิลปะ นักวิชาการกลุ่มสตรีศึกษาในช่วงทศวรรษ 1970 ได้ทดลองใช้กรอบแนวคิดของจิตวิเคราะห์ทั้งของ ซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) และฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan) เพื่อทำการศึกษางานศิลปะและได้สร้างคุณูปการทำให้เห็น ว่ากระบวนการทาง จิตไร้สำนึกทำงานเช่นเดียวกับโครงสร้างของภาษา⁺⁺ สมจริงตามคำประกาศของลากอง

การใช้สัญลักษณ์ในภาษาเหล่านี้สะท้อนความสัมพันธ์เชิงสังคม ซึ่งมาจากการหล่อหลอมในภาวะที่แตกต่างกัน ไปตามแต่ละบุคคล และมีความสัมพันธ์กับความเป็นเพศอย่างลึกซึ้ง ความเป็นเพศ ซึ่งการคือความ

** ยศ สันตสมบัติ, ฟรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542) หน้า 99 - 105

⁺⁺ ขวัญชัย สีนปรุ (2557) “รูปลักษณ์ของนรกภูมิ” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ปีที่ 7, ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2557 : หน้า 745 – 758.

⁺⁺ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, แนะนำสฤตความคิดหลังโครงสร้างนิยม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมมติ, 2554), หน้า 76

เป็นชาย ความเป็นหญิง ที่มีข้อถกเถียงถึงความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมกัน ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ได้ถูกนำเข้ามาใช้ในการอธิบาย ถึงการพัฒนาการความเป็นหญิงความเป็นชาย ที่นำไปสู่ความเป็นรองของผู้หญิง โดยเชื่อว่าการจะทำความเข้าใจประเด็นนี้นั้น จำเป็นจะต้อง ทำความเข้าใจในระดับจิตใจ จิตวิเคราะห์จึงเป็นแนวคิดสำคัญ ในการทำความเข้าใจต่อการพัฒนาการ ทางจิตดังกล่าว^{ss}

จิตวิเคราะห์ในทัศนะของลากองยังเป็นศาสตร์และศิลป์ที่ว่าด้วยการตีความ (Interpretation) *** ซึ่งมีจุดร่วมเดียวกับสัญวิทยา (Semiology) เนื่องจากปรากฏการณ์ทางจิตส่วนใหญ่ ไม่สามารถแสดงออกมา ของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ในสังคมอารยะ ดังนั้นความปรารถนาต่างๆ ในจิตไร้สำนึกจึงถูกซ่อนเร้น ให้มิดชิด และหากต้องการแสดงออกมา ต้องทำการแปลงรูป แปลงร่างให้ผ่านการเซ็นเซอร์ จาก Superego สำนึกซึ่งเป็นมาตรฐานจากการขัดเกลากองสังคมให้ได้

ลากองได้กลับไปตีความความคิดเรื่องจิตไร้สำนึกของฟรอยด์ โดยให้ความสำคัญกับภาษา มากกว่าสิ่งเร้า หรือแรงกระตุ้นจากภายนอก สำหรับลากองจิตไร้สำนึกไม่ใช่สัญชาตญาณ หรือภาพหลอน แต่คือที่อยู่ของสัญลักษณ์ ส่วนสัญลักษณ์ในความหมายของลากอง คือ ระบบกฎเกณฑ์ ที่กำหนดความหมาย ให้กับองค์ประกอบต่างๆ ในระบบนั้น สัญลักษณ์ของลากอง จึงทำหน้าที่คล้ายกับ หลักไวยากรณ์ของภาษา หรือรหัสของสัญวิทยา คือเป็นตัวกำหนดความหมาย หรือรูปของสัญลักษณ์

สาระสำคัญของความคิดด้านจิตวิเคราะห์ของลากองต่อมาคือ ระเบียบการสร้างตัวตน ของมนุษย์ ประกอบไปด้วย The Imaginary The Symbolic และ The Real⁺⁺⁺

ในการสร้างตัวตนในทัศนะของลากอง ที่ประกอบด้วยระเบียบ 3 ชุด ได้แก่ The Imaginary เป็นขั้นตอนของภาพสะท้อนในกระจกเงา (The mirror stage) เป็นขั้นตอนของการทำ ความเข้าใจตัวเอง ผ่านการจ้องมองคนอื่น/ความเป็นอื่น (The other/The otherness) The Symbolic เป็นขั้นตอนการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ที่ถูกควบคุมโดยความเป็นอื่น ในการวิเคราะห์ของลากอง จากภาพลักษณ์เข้าสู่การ ให้ความสำคัญของภาษาในการสร้างตัวตน เป็นประเด็นเรื่องของความปรารถนาที่จะเป็นที่ยอมรับ (Recognition) เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง อัตบุคคลกับความเป็นอื่น ในทางกลับกัน หากถูกปฏิเสธ ก็จะมีรู้สึกเจ็บปวด และนำไปสู่การก้าวร้าว แบบต่างๆ และ The Real คือสิ่งที่คนในสังคมยอมรับว่าจริง แต่ไม่ใช่ความจริงที่อยู่ภายนอก แต่จริงในการรับรู้ของอัตบุคคลพร้อมกับทำหน้าที่เชื่อมโยงอัตบุคคล กับโลกรอบตัว เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือไปจากภาพลักษณ์และสัญลักษณ์ คืออยู่นอกระบบของการสร้าง ความหมาย ระเบียบทั้งสามชุด เป็นเรื่องของการทำหน้าที่มากกว่าองค์ประกอบ ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน แยกออกจากกันไม่ได้ แต่มีความเป็นเอกพจน์ (Singularity)

ในประเด็นนี้เมื่อนำมาเป็นแนวคิดวิเคราะห์การทำงานของจิตไร้สำนึก มีส่วนสอดคล้อง ในกระบวนการ สร้างสรรค์งานศิลปกรรมอยู่ไม่น้อย ในการใช้ภาษาที่เกิดจากตัวศิลปินผ่านสัญลักษณ์ ในงานศิลปกรรมจะปรากฏ มาเป็นภาษาของภาพ สี สัน รูปทรง หรือสัญลักษณ์และอาจเกิดผลลัพธ์ ของภาษาเหล่านั้น ที่นอกเหนือจากการควบคุม ของศิลปินได้ เช่น การปรากฏของรูปสัญลักษณ์ แห่งความ ปรารถนา ซึ่งเกี่ยวข้อง

^{ss} ยศ สันตสมบัติ, ฟรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542) หน้า 106 - 110

^{***} ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, แนะนำสฤคความคิดหลังโครงสร้างนิยม : Introducing post structuralism. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมมติ, 2554), หน้า 70 - 72.

⁺⁺⁺ อ้างแล้ว, หน้า 65 - 69.

เชื่อมโยงกับเรื่องเพศของมนุษย์ ความปรารถนาที่ซ่อนเร้น อยู่ภายในจิตไร้สำนึก จะกระตุ้นการทำงานของจิตไร้สำนึกของผู้ดูไปพร้อมๆ กัน อาจจะนำมา ซึ่งความหมายที่แตกต่างออกไป ตามแต่จินตนาการ หรือสภาวะจิตไร้สำนึกของแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ ที่ปรากฏ นอกเหนือความตั้งใจของผู้สร้างสรรค์ กับจินตภาพ ของผู้ดูในการรับรู้โดยสภาวะของจิตไร้สำนึก

งานศิลปะซึ่งเป็นอีกหนึ่งในวาทกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งปัจจัยทางด้านสังคมวัฒนธรรมอื่นๆ กระแสแนวคิดใหม่ๆ การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การสื่อสาร สิ่งเหล่านี้ เปรียบได้กับการเข้าสู่โลกของสัญลักษณ์ใน ทศนะของลากอง และมีส่วน ในการที่มนุษย์ทำความเข้าใจโลก และอธิบาย โดยผ่านกลไกของภาษา ดังนั้นภาษาของงานศิลปะ ที่ถูกสื่อสารออกมา ย่อมไม่สามารถหลุดพ้นจาก ระบบของสัญลักษณ์ที่ก่อร่างสร้างโดยสังคมได้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ศิลปินหญิงซึ่งเปรียบได้กับผลิตผล ของสังคม และงานศิลปะที่สร้างสรรค์ ก็เป็นวาทกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น มีการทำงานที่สอดคล้อง กับกระบวนการทำงานของจิตในกรอบทฤษฎีจิตวิเคราะห์ และมีความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม ทางสังคมวัฒนธรรมอย่างไร

งานวิจัยชิ้นนี้ จึงใช้แนวคิดจากกรอบทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของลากองเป็นแกนสำคัญ ในการทำความเข้าใจการทำงาน ของจิตไร้สำนึกโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ และภาษาที่เชื่อว่า อัตบุคคลได้ทำความเข้าใจ เกี่ยวกับตัวเอง และเชื่อมโยงตัวเองกับสิ่งอื่นบุคคลอื่น การสร้างงานศิลปะ ของศิลปินคือส่วนหนึ่ง ของการอยู่ในระบบสัญลักษณ์หรือภาษา ดังนั้นงานวิจัยจึงมุ่งวิเคราะห์ตีความ สัญลักษณ์ โดยพิจารณาประเด็น การสร้างตัวตน/ภาพลักษณ์ (Subject) เมื่อเข้าสู่โลกของสัญลักษณ์ (Symbolic order) การกลัวการถูกตอน เชิงสัญลักษณ์ในกฎระเบียบของพ่อ (Law of the father) คือ การเข้าสู่กฎระเบียบ ทางสังคม รวมถึงการเกิด ปมอติปัส เกี่ยวข้องกับประเด็น ความปรารถนา (Desire) ในแง่มุมของลากอง ที่จะเกี่ยวข้องกับความเป็นรอง ทางเพศ การขาด การเจ็บปวด เป็นต้น

การวิจัยครั้งนี้จะส่งผลให้เข้าใจถึงกระบวนการการใช้สัญลักษณ์ของศิลปินหญิงภายในบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป และสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานของจิตไร้สำนึก ที่มีผลต่อการ ใช้สัญลักษณ์ภาพแทนร่างกาย รวมทั้งสัญลักษณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการตีความความหมาย อย่างไรก็ตาม การตีความ ดังกล่าวอาจอยู่ภายใต้ข้อจำกัด คือขึ้นอยู่กับศิลปินและผู้วิจัยเป็นสำคัญ ซึ่งต่างเป็นอัตบุคคล ที่อยู่ท่ามกลางระบบสัญลักษณ์และภาษาที่หลากหลาย และมีความสัมพันธ์กับ โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม ที่ล้อมรอบอย่างแนบแน่น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ตีความการใช้สัญลักษณ์ภาพแทนร่างกายในงานศิลปกรรมของพินรี สันต์พิทักษ์ และวัชรพร อยู่ดี
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ ภาพแทนร่างกายที่ศิลปินหญิง เลือกใช้ในงานศิลปกรรม กับบริบททางสังคมวัฒนธรรม

วิธีการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูลและศึกษาผลงานศิลปกรรมของ พินรี สันต์พิทักษ์ และวัชรพร อยู่ดี จากภาพถ่าย สื่อบันทึก อินเทอร์เน็ต โดยคัดเลือกสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับภาพแทนร่างกาย เก็บรวบรวม ข้อมูล

ภาคสนาม จากการสัมภาษณ์

2. กรอบทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของลากอง เป็นเครื่องมือการวิเคราะห์ตีความ การใช้สัญลักษณ์ ภาพแทนร่างกาย
3. นำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้สนับสนุนในการวิเคราะห์ข้อมูล
4. ทำการวิเคราะห์ โดยนำเอาผลการวิจัยแบบพรรณนา (Description Research) มาสู่รูปแบบ การวิเคราะห์ (Analytical Research) สรุป และอภิปรายผล
5. นำเสนอรูปเล่มวิทยานิพนธ์

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ตีความการใช้สัญลักษณ์ ภาพแทนร่างกาย ในงานศิลปกรรมของพินรี สันต์พิทักษ์ และวัชรพร อยู่ดี โดยศึกษาเฉพาะ ชิ้นงาน สร้างสรรค์ที่มีการใช้สัญลักษณ์ของร่างกาย รวมไปถึงศึกษาย้อนกลับไปที่ผลงานในอดีต เพื่อวิเคราะห์ ให้เห็นถึงการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ในการนำสัญลักษณ์ เกี่ยวกับร่างกาย หรือสิ่งอื่นมาใช้ในการสร้างสรรค์ และความหมาย สัญลักษณ์ดังกล่าว ยังมีความ เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างตัวตน (The Subject) และสะท้อน ให้เห็นถึงความปรารถนา (Desire) ที่ถูกเก็บไว้ในลักษณะ ของก้อนภูเขาน้ำแข็ง ที่แสดงให้เห็นถึงพื้นที่ภายในจิตไร้สำนึกที่จมอยู่ใต้น้ำ จากพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ และแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของลากอง เป็นแกนกลาง สำคัญในการตีความสัญลักษณ์ที่ใช้ เชื่อมโยงความหมายกับสัญลักษณ์ อื่นๆ ที่ปรากฏในงานศิลปกรรม ในประเด็นของการสร้างตัวตน และความปรารถนา ที่เก็บกดเอาไว้ เมื่อเข้าสู่ระบบ ภาษา และสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการหล่อหลอมปัจเจกบุคคล ให้เป็นไปตามคุณค่าตามความคาดหวัง ค่านิยม จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี อันพึงประสงค์ของสังคม

1. ภาพรวมการใช้สัญลักษณ์ภาพแทนร่างกาย

ในงานศิลปกรรมของพินรี สันต์พิทักษ์ ในช่วงต้นศิลปินเริ่มสร้างสรรค์งาน จากความสงสัย ใคร่รู้ ในตัวตน ในความเป็นหญิง ร่างกาย จิตใจ สัญลักษณ์ในงานจึงมีลักษณะ ที่แสดงความสับสน คลุมเคลือ ไม่แน่ใจ ปรากฏผ่านรูปทรงร่างกายที่ไม่ครบถ้วน เช่น กิ่งก้านที่ถูกตัดของลำต้น รูปทรงผลไม้ที่คล้ายเต้านม ภาพตัดของผลกีวีที่ดูราวกับอวัยวะเพศหญิง ชื่อของผลงาน ที่มีความหมายนัยยะถึงความสับสน คลุมเครือในความเป็นไปของความเป็นหญิง เรียกร้องให้สำรวจผ่านชิ้นงานศิลปกรรมของเธอ

in the Midnight Hour, 1996
Collage, mixed media
Self, 1991
Photograph, collage, mixed media on plywood
160 x 160 cm
Untitled, 1991
Photographs, collage, mixed media on plywood
Surrounded by Men, 1991
Mixed techniques: paper, photograph, 160x160 cm.
The Squabk, 1990-2
Paper matches, Size Variable
The Squabk, 1990-2
Installation of works on paper/paper matches.
Size Variable

ภาพที่ 1 ผลงานศิลปกรรมของพินรี สันต์พิทักษ์ ในช่วงต้น

ต่อมาศิลปินได้เปลี่ยนสถานะจากหญิงสาวธรรมดา เป็นมารดาของบุตร ศิลปินเริ่มมุ่งเน้น ทำความเข้าใจ ในอวัยวะที่สำคัญอย่างเด่นชัด คือ เต้านม (Breast) ที่ทำหน้าที่ใหม่ในการให้อาหาร นำนมแก่ทารก จึงปรากฏรูปทรงอวัยวะชิ้นนี้ในงานศิลปกรรมที่สร้างสรรค์จากวัสดุหลากหลาย ประติมากรรม จากกระดาษสา เซรามิค อะลูมิเนียม โลหะ เทียน ผ้าใยแก้ว ผ้าไหม การเป่าแก้ว รวมไปถึงในงานจิตรกรรม ที่มีการเชื่อมโยงรูปทรงนามธรรมเต้านมกับสิ่งต่างๆ จากสนใจความ เปลี่ยนแปลงทางร่างกาย รูปทรงสัดส่วน เรือนร่างที่แปรเปลี่ยน ความสวยงามของทรวดทรง ถูกเปรียบได้กับประติมากรรมหุ่นโชว์จากกระดาษสา

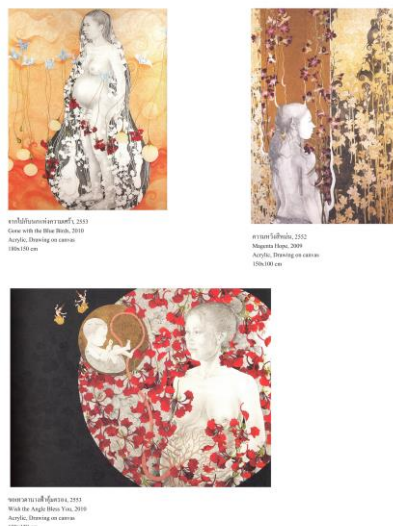

ภาพที่ 2 ผลงานศิลปกรรมของพินิ สันต์พิทักษ์ ที่เริ่มมีการพัฒนาการนำสัญลักษณ์ของชิ้นส่วนร่างกายคือ เต้านม ลำตัว มาสร้างสรรค์ในลักษณะของรูปทรงนามธรรมด้วยวัสดุต่างๆ สื่อถึงความแข็งแกร่งและบอบบาง ความเปลี่ยนแปลงสภาพ

ภาพที่ 3 ตัวอย่างรูปทรงนามธรรมของชิ้นส่วนร่างกาย มีการอุปมาอุปไมยถึงสิ่งอื่น เกี่ยวกับธรรมชาติที่แสดงการก่อกำเนิด โอบอุ้ม ค้ำจุน การดูแลให้อาหาร การเจริญเติบโต ผู้ให้และผู้รับ

กล่าวโดยสรุป การใช้สัญลักษณ์ร่างกายในงานของพินิ สันต์พิทักษ์ มีการใช้สัญลักษณ์ แทนร่างกาย ในลักษณะของชิ้นส่วน เต้านม เรือนร่างส่วนบน และส่วนล่าง โดยมีการอุปมาอุปไมย ถึงสิ่งอื่นเกี่ยวข้องกับศาสนา ปัญญาและจิต พิธีกรรม โดยมีสัญลักษณ์ของศาสนสถาน ธรรมชาติ (พืช ผลไม้ ดอกไม้ สัตว์) ภูมิอากาศ (เมฆ-ฝน) รูปทรงภาชนะเต้านม ถูกสื่อถึงการให้และการรับ เป็นอาหาร การค้ำจุน (ต้นไม้)

ภาพที่ 6 ตัวอย่างผลงานศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นภายหลังการสูญเสียบุตรของศิลปิน

กล่าวโดยสรุป การใช้สัญลักษณ์ร่างกายในผลงานจิตรกรรมชุดนี้ของ วัชรพร อยู่ดี มีการใช้สัญลักษณ์แทนร่างกายในลักษณะที่มีความเหมือนจริง อยู่ในสภาวะที่ดูกึ่งฝันกึ่งจริง มีลักษณะของความเป็นโลกสมมุติ แสดงภาพแทนร่างกายของตัวศิลปินเอง ในลักษณะของหญิงมีครรภ์ และเปลือยกาย เต็มตัว และครึ่งตัว เพื่อแทนความหมายทางความคิดความรู้สึกเฉพาะของตัวศิลปิน นอกเหนือจากรูปทรงเหมือนจริงสตรีตั้งครรภ์ ปรากฏรูปทรงทารกในอุ้งน้ำคร่ำ รูปทรงแมว แทนส่วนหนึ่งของตัวตนในผลงานในอดีต รูปทรงธรรมชาติของพืชดอกกล้วยไม้ ดอกทานกยูงสีแดง เลือดและความผูกพัน ดอกบัว ฝักบัวแห่งแทนรังไข่ที่ปกป้องเมล็ดอ่อน รูปทรงนกกระดาศโอริกามี ในวัฒนธรรมญี่ปุ่นแทนความหวัง เส้นสายโลหิตที่แตกแขนง การโอบอุ้มทารกในรูปทรงอุ้งน้ำคร่ำ ศิลปินสื่อแทนความผูกพัน ความหวังหาอาหารทารกน้อย การเฝ้าคอย รอคอยด้วยความหวัง นอกจากนี้ ยังปรากฏรูปทรงของนางฟ้าเทวดา สะท้อนถึงคติความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือปาฏิหาริย์แบบคติไทย ในชุดงานสร้างสรรค์ชุดนี้ จึงเป็นเหมือนภาพแทนความรู้สึกของความเศร้า ที่เกิดจากการสูญเสีย บุตรสาว เพื่อสื่อถึงความผูกพัน ความหวังสุดท้าย การวิงวอนเทพยดาให้ช่วยปกป้องรักษา ทารกน้อยในครรภ์ สาเหตุแห่งการสูญเสีย คือการบกพร่องของรก ที่เป็นเสมือนตัวกลาง ที่จะถ่ายเท สารอาหาร สายโลหิตไปยังตัวอ่อน ศิลปินจึงทำการศึกษารูปลักษณะทางกายภาพ ของรกอย่างจริงจัง และนำเสนอในรูปทรงที่งดงาม แทนความรู้สึก ความผูกพันที่มีต่อการสูญเสีย ครั้งสำคัญครั้งนั้น

2. ประเด็นการสร้างตัวตน (The subject)

ในกรอบแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ การสร้างตัวตนในทัศนะของลากอง⁺⁺⁺ ที่ประกอบด้วยระเบียบ

3 ชุด ได้แก่ The Imaginary เป็นขั้นตอนของภาพสะท้อนในกระจกเงา (The mirror stage) เป็นขั้นตอนของการทำความเข้าใจ ตัวเองผ่านการจ้องมองคนอื่น/ความเป็นอื่น (The other/The otherness) The Symbolic เป็นขั้นตอนการแลกเปลี่ยน เชิงสัญลักษณ์ที่ถูกควบคุมโดยความเป็นอื่น ในการวิเคราะห์ ของลากองจากภาพลักษณ์เข้าสู่การให้ความสำคัญ ของภาษาในการสร้างตัวตน ส่วนประเด็นเรื่องของ ความปรารถนาที่จะเป็นที่ยอมรับ

⁺⁺⁺ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, แนะนำสฤตความคิดหลังโครงสร้างนิยม : Introducing post structuralism. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมมติ, 2554), หน้า 65 – 76.

(Recognition) เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง อัตบุคคลกับความเป็นอื่น ในทางกลับกัน หากถูกปฏิเสธก็จะรู้สึกเจ็บปวด และนำไปสู่การก้าวร้าว แบบต่างๆ และในขั้นตอน The Real คือสิ่งที่คนในสังคมยอมรับว่าจริง แต่ไม่ใช่ความจริงที่อยู่ภายนอก แต่จริงในการรับรู้ของอัตบุคคล ซึ่งก็คือตัวศิลปิน พร้อมกับทำหน้าที่เชื่อมโยงความเป็นอัตบุคคล ของตนกับโลกรอบตัว เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือ ไปจากภาพลักษณ์และสัญลักษณ์ คืออยู่นอกกระบวนการสร้างความหมาย เป็นสิ่งที่รับรู้ภายใน ในที่นี้บางสิ่งที่ปรารถนา (Desires) อาจจะเป็นเพียง การสะท้อนผ่านสัญลักษณ์บางอย่าง ที่เล็ดลอด ผ่านการเซ็นเซอร์ทางจิตสำนึก Ego ประสานกับ การทำงานของ Super Ego สำนึกที่เกิดจาก กระบวนการขัดเกลาทางสังคมแล้ว ทำให้สามารถ ปรากฏในรูปแบบของสัญลักษณ์ในงานศิลปกรรม ที่สะท้อนสัญชาตญาณดิบ (ID) บางส่วนที่มีนัย เกี่ยวข้องกับความเป็นเพศ ความรุนแรง ก้าวร้าว ในบางสัญลักษณ์จึงมีความหมายซับซ้อน ที่เชื่อมโยงจิตไร้สำนึก ที่ถูกปกปิดในระดับลึก ของการพัฒนาทางจิตของมนุษย์

กระบวนการการสร้างตัวตน (The subject) จากแนวคิดที่ว่าเมื่อมนุษย์ เข้าสู่ระบบ ของภาษา และสัญลักษณ์ คือการเรียนรู้สิ่งต่างๆ หลังจากออกสู่ภายนอกครมมารดา ในขั้นตอนของ The mirror stage เปรียบได้กับ การมองเข้าไปในกระจก สะท้อนถึงความเป็นอื่น การทำความรู้จัก ตัวตนโดยผ่าน การจ้องมองคนอื่น/ความเป็นอื่น (The other/The otherness)⁵⁵⁵

โดยปรากฏลักษณะของกระบวนการเพื่อเข้าสู่ระบบสัญลักษณ์ ซึ่งก็คือความเป็นสังคม-วัฒนธรรม ที่ล้อมรอบตัวศิลปินนั่นเอง อันได้แก่มายาคติต่างๆ ในเรื่องของการให้คุณค่า ค่านิยม คุณธรรม คุณงามความดีต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับและเชิดชู และมีการสืบทอดสั่งสอนมา กับสถาบันทางสังคมต่างๆ อาทิ สถาบันทางครอบครัว โรงเรียน ศาสนา หรือค่านิยมความเป็นไทย ความเป็นกุลสตรี ฯลฯ

ตั้งแต่งานยุคต้นๆ ของ พินรี สันต์พิทักษ์ ศิลปินสงสัยใคร่รู้ในความเป็นหญิงของตน เหตุการณ์การเล่นในวัยเด็ก หน้ากากเสือ และวัว ความอ่อนแอ การเป็นเหยื่อ เป็นความทรงจำ ที่ติดค้างอยู่ในวัยเด็ก กระตุ้นให้ศิลปินพยายาม หาคำตอบในความเป็นหญิง การตั้งคำถามนำมา ซึ่งการแสวงหาคำตอบ โดยผลงาน ในชุดนิทรรศการนี้จึงแสดงถึงความสับสน ปะติดปะต่อ ร่างกายโดนตัด ชิ้นส่วน พื้นผิวการแทนด้วยสัญลักษณ์ ของร่างกายด้วยผลไม้ และเมื่อศิลปินต้อง เป็นมารดา โอบอุ้มดูแลบุตร อวัยะเต้านม จึงกลายมาเป็น เสมือนสิ่งที่เป็นตัวแทน หรืออนุสาวรีย์ สำหรับความเป็นหญิง หรือความเป็นมารดา จากประสบการณ์ ที่เปลี่ยนผ่านเข้ามาในชีวิต ร่างกายที่เปลี่ยนแปลงจากวัยรุ่น เข้าสู่การเป็นแม่ รูปทรงองค์เอว การหย่อนยาน เปลี่ยนสภาพ ความงดงามที่เสื่อมถอยลงไป ทำให้เธอใคร่ครวญถึงสิ่งที่มีการแลกเปลี่ยน ความเป็นหญิง ที่มีทั้งการให้และรับ

⁵⁵⁵

ยศ สันตสมบัติ, พรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542) หน้า 99- 105

Body Borders, 2010-2011
acrylic, pencil on canvas
200x250 cm

The mirror, 2009
aluminum and mirrored glass
37 1/2 x 76 x 7 in., edition of 6 + 2 AP

ภาพที่ 7 ผลงาน The mirror, 2009 รูปทรงนามธรรมของกระจกแต่นม ในงานศิลปะของพินรี สันต์พิทักษ์และ Body Borders, 2010-2011 ความปรารถนาที่จะหลุดพ้นจากกรอบวัฒนธรรมบางอย่าง ศิลปินจึงสร้างปีกให้กับกล่องเพื่อล่องลอย

ลักษณะของ The mirror stage ยังปรากฏจริงในชิ้นงานของพินรี สันต์พิทักษ์ ในรูปทรงแต่นม กระจกอีกด้วย สะท้อนให้เห็นถึงการเพ่งมองตัวตนผ่านบางสิ่งเพื่อสะท้อน บางสิ่งออกมา การส่งผ่าน สัญลักษณ์ของการใช้แต่นม ในลักษณะของภาชนะ เพื่อรองรับ เพื่อยอมรับ ให้นม ให้น้ำ การเติบโต ของสิ่งมีชีวิต การงอกของพืช โอบอุ้มและคุ้มครองดูแล ให้ชีวิตบังเกิด รวมถึงวัสดุที่เลือกใช้ อาทิ กระจกที่มีความบอบบาง แต่งงาม มีเสน่ห์ในตัวเอง เทียนที่หลอมละลาย ด้วยความร้อน การเปลี่ยนสภาพ วัตถุรูปทรงแต่นมใบไม้ที่ แข็งแกร่ง แต่แสดงสถานะบอบบางของใบไม้ ลักษณะของงานจิตรกรรม รูปทรงแต่นมที่บางครั้งอวบอ้วน บางครั้งห่อนยาน ประติมากรรมรูปทรงแต่นมสามมิติอ่อนนุ่ม ที่ไวต่อปฏิกิริยาภายนอก หรือรูปทรงแต่นมที่ ล่องลอยในกรอบแก้ว แต่นมเป่าแก้ว แขนงในสภาวะล่องลอย ที่แสดงถึงความอ่อนแอ อ่อนนอกแข็งใน หรือ ดูแข็งแกร่ง แต่สามารถแตกกระจายได้ง่าย ห้วนไหวและอ่อนแอพอๆ กับความแข็งแรงและแข็งแกร่ง บางครั้ง ต่อต้านและบางครั้งยอมรับ เหล่านี้ล้วน มีนัยยะที่สะท้อนตัวตนสองด้าน หรือกล่าวได้ว่าเป็นสองด้าน ของความเป็นหญิงในสภาวะของจิตใต้สำนึก ที่ถูกแสดงออกมา โดยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะของศิลปินเอง

จากชีวประวัติบางส่วน ศิลปินได้เดินทางไปศึกษาด้านศิลปะในมหาวิทยาลัยที่ประเทศญี่ปุ่น ญี่ปุ่น ถือว่าเป็นดินแดน ที่มีการแพร่กระจายของศาสนาพุทธแบบนิกายเซน คือการศรัทธาในความ เป็นธรรมชาติ ทุกสิ่งล้วนไม่จีรังแน่นอน การเรียนรู้เพื่อกำหนดจิตใจ ให้อยู่กับการเปลี่ยนแปลง การเฝ้ามองอย่างมีสติ ระลึกได้ทุก ปัจจุบันขณะ ศิลปินได้กล่าวไว้ในการสัมภาษณ์ว่าตัวเธอเอง ก็ได้รับอิทธิพลจากประเทศที่ไปศึกษาไม่น้อย ในวัยเด็กด้วยความที่อยู่ท่ามกลางครอบครัว ที่มีบิดามารดาเป็นแพทย์ ต้องติดตามโยกย้ายครอบครัว บ่อยครั้งทั้งใน และนอกประเทศ โรงพยาบาล ผู้คน เกิด แก่ เจ็บป่วย และตาย เป็นสิ่งที่ศิลปินคุ้นเคย และไม่หวาดกลัว เหล่านี้มีเหตุผลสนับสนุนได้ว่า เหตุใดในชิ้นงานของศิลปิน จึงมีการคาบเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา การเจริญภาวนา เจริญสติ รวมไปถึงความศรัทธาและหลงใหล ประทับใจ ในพลังของธรรมชาติ ต้นไม้ ดอกไม้ ภูมิอากาศ ลม ฝน เมฆ วัฏจักรของชีวิตในธรรมชาติ

ในผลงานศิลปะของ วชิราพร อยู่ดี ศิลปินได้ใช้การสร้างสรรค์ผลงานชิ้นนี้ เพื่อมองกลับ เข้าไปในความเศร้าโศก ความทุกข์ที่จมจ่อม พังพินาศถึงการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ความไม่จีรัง ยั่งยืนของชีวิต เกิดและดับ ภาพดอกบัว ฝักบัวที่เหี่ยวเฉา ความหวังที่หลุดลอย สภาวะการจมดิ่ง สับสนวุ่นวาย ด้วยเพราะความหวั่นหาอาหารในสถานะของการเป็นมารดา ความใฝ่ฝันที่จะได้เป็นแม่อันล่มสลาย จากรูปทรงของหญิง

ตั้งครรภ์ บรรยากาศของความเศร้าโศก ที่ห่อหุ้มจิตใจและร่างกาย สะท้อนให้เห็น ถึงแนวคิดที่คาบเกี่ยวกับคติทางศาสนาที่หล่อหลอมความ เป็นตัวตนของศิลปิน ผ่านรูปทรงที่เชื่อมโยง กับพิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนา ดอกกล้วยไม้สีม่วง จะเป็นดอกไม้ที่พบได้ทั่วไป และนำไปบูชาพระ สัญลักษณ์ของความดีงาม พรอันประเสริฐ คติความเชื่อแบบไทย รูปทรงของเทพิตาอำนาจพร ความประทับในในรูปทรง ของดอกหางนกยูง สีแดงสดในวัยเด็ก และความเป็นหญิงที่พึงปรารถนา คือการเป็นแม่ที่เห็นเด่นชัด ในผลงานชุดนี้ ถึงแม้ไม่อาจจะเป็นได้ แต่ชิ้นงานคงสะท้อนความคิดความฝัน ความปรารถนาที่อยู่ภายในตัวตน ของศิลปินออกมาอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการกระบวนการ สร้างตัวตน ของความเป็นหญิง โดยการเข้าสู่ระบบคุณค่าสัญลักษณ์สูงสุดของความเป็นหญิง ในการเป็นมารดา ผู้ให้กำเนิด โอบอุ้ม ดูแลเลี้ยงดู ทะนุถนอมทารกในครรภ์นั่นเอง

3. ประเด็นความปรารถนา (Desire)

กระบวนการสร้างตัวตนเพื่อแสวงหาการยอมรับ ผลักดันให้มนุษย์เข้าสู่ระบบของภาษา และสัญลักษณ์ เป็นส่วนหนึ่งของความปรารถนาความเป็นอื่น (The other/The otherness) เพื่อตอบสนองสิ่งที่คาดหวัง คุณค่า ความดีงาม ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อควบคุมปัจเจกบุคคล ในกรอบแนวคิด ของลากองจึงที่เชื่อว่าอัตบุคคลไม่มีจริง มีแต่การประกอบสร้างตัวตนจากสังคม ที่เกิดจากระบบของภาษา และสัญลักษณ์เท่านั้น

มโนทัศน์เรื่องของความปรารถนา (Desire)^{****} จากพื้นฐานความคิดเบื้องต้นของลากอง มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความต้องการ (needs) ในปัจจัยพื้นฐานของชีวิต แต่มนุษย์เกิดมาแล้ว แต่ยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องอยู่ในการดูแลของมารดา ทำให้มนุษย์มีการพัฒนาทางจิต ก่อนการพัฒนาทางกาย แม้จึงเป็นความปรารถนาของเด็ก ลากองเรียกว่า ปรารถนาในแม่ (Desire of the Mother) เมื่อเด็กเข้าสู่วัยที่ช่วยเหลือตัวเองได้ พ่อ หยิบยื่นกฎเกณฑ์ของ พ่อ (Law of the Father) ให้กับเขา คือ การละทิ้งความเป็นเด็ก เข้าสู่กฎเกณฑ์ความมีเหตุผล ระเบียบอารมณ์ความรู้สึกโดยเฉพาะ ความปรารถนาที่มีต่อตัวแม่ หรือญาติพี่น้องที่เป็นผู้หญิง ปรากฏในวัฒนธรรมชนเผ่า กระบวนการ ดังกล่าวทำให้เกิดความขัดแย้ง ขึ้นกับมนุษย์ เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากกฎของพ่อ ซึ่งลากอง หมายถึงกฎเกณฑ์ทางสังคม ที่เด็กเข้าสู่กฎด้วยภาวะจำยอม และความปรารถนาต้องห้าม ซึ่งเป็นของแม่ จะถูกซ่อนไว้ในจิตไร้สำนึก และความกลัวต่อข้อห้าม ของสิ่งเหล่านี้จะปรากฏในรูปแบบของสัญลักษณ์ ที่เชื่อมโยงกับการเก็บกด ความปรารถนาภายในจิตใจ

จากกระบวนการการพัฒนาทางจิตที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนาดังที่กล่าวเบื้องต้น โดยใน ส่วนนี้ ผู้วิจัย มุ่งเน้นไปที่กระบวนการแปรสภาพ (metamorphosis) รวมไปถึงการอุปมาอุปมัย (metaphor) เมื่อกล่าวถึงในแนวคิดจิตวิเคราะห์ของลากอง ได้กล่าวไว้ว่าลักษณะความสามารถ ในทางอุปมาอุปมัย การเปรียบเทียบ เป็นอีกรูปแบบของการทำงานในภาวะจิตไร้สำนึก ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ และกลไกพัฒนาทางจิตของอัตบุคคลที่ผ่านการหล่อหลอมในบริบท ของสังคมวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อน การทำงานของระบบสัญลักษณ์

พิณรี สันต์พิทักษ์ นำเสนอสัญลักษณ์ของร่างกายในลักษณะรูปทรงนามธรรม เป็นส่วนๆ เต้านม ลำตัวส่วนบน ลำตัวส่วนล่าง รวมไปถึงรูปทรงนามธรรมที่สื่อถึงร่างกายเป็นส่วนๆ ในลักษณะนี้แสดง ถึงการสภาวะการขาด (Lost) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่อง ของกระบวนการพัฒนาการทางจิต เมื่อออกจากครรภ์มารดา ทารกจะรู้สึกร่างกายถูกแยกชิ้นส่วน และเต้านมคือสุดยอดของความปรารถนา (เมื่อร้องแม่จะป้อน

^{****} ยศ สันตสมบัติ, พรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542) หน้า 122 - 132

นม) ของทารกทุกคน สภาวะของการขาด (lost) จึงมีอยู่ในตัวตนของคนทุกคน และต้องการเติมเต็มความปรารถนาอันนั้น ซึ่งเชื่อมโยงกับการปรารถนาความเป็นอื่น เป็นสิ่งที่ตนไม่ได้เป็น นี่เป็นสิ่งที่ผลักดันมนุษย์เข้าสู่ระบบของภาษา และสัญลักษณ์

เต้านมในชั้นงานของฟิรรี สันต์พิทักษ์ เต้านมเป็นวัตถุแห่งความปรารถนา ชิ้นส่วนของ ร่างกาย ผู้หญิงที่เต็มไปด้วยแรงดึงดูดทางเพศ ความนุ่มนวล ให้ความรู้สึกลึกซึ้งสัมผัส หนูนอน ความกลมกลึงของรูปทรง ขนาด ตั้งชื่องานประดุจการเชื้อเชิญให้เข้ามาสัมผัส ดูราวรูปทรง จะตอบสนองอารมณ์ปรารถนาที่ซ่อนเร้นภายในของผู้เป็นเจ้าของนม การเปิดพื้นที่จินตนาการ ปลุกเร้าความรู้สึก ของพลังผลักดันทางเพศ ไปสู่พื้นที่ของจิตไร้สำนึก เหนือขึ้นไปกว่าความเป็นตัวตน (The Subject) โดยผ่านระบบภาษา และสัญลักษณ์ที่นอกเหนือการควบคุมของศิลปิน ความหมาย ของการเป็นเต้านม เลื่อนไหลเป็นไปเพื่อสนอง ความปรารถนาที่ไม่ได้รับการเติมเต็มในทัศนะของลากอง และเกี่ยวพันกับความรู้สึกทางเพศ กามารมณ์

ศิลปินทำให้เต้านมเป็นมากกว่าเอกลักษณ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สื่อถึงความเป็นกลางหรือสากล ของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโยงไปถึงความปรารถนาในเชิงจิตวิเคราะห์ เต้านมในลักษณะของการเป็น ภาชนะรองรับ แสดงฐานะที่ด้อยกว่า ของผู้หญิง เป็นรอง เป็นผู้รอคอยการเติมเต็ม ประติมากรรม เต้านมอ่อนนุ่ม ความอ่อนโยนที่แสดงถึงความอ่อนแอกว่า ตึกตา เป็นหมอน การเป็นของเล่น ไวต่อสัมผัส เชิญชวน หรือสัญลักษณ์เต้านมเป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา แต่มีลักษณะคล้าย กับถุงยางอนามัย หรือองคชาตในคราเดียว เต้านมยังกลายเป็นผลไม้ เป็นอาหาร เป็นแม่พิมพ์ ให้น้ำ เป็นแกนยึดเกาะของพีช เป็นเรือ เป็นภาชนะศักดิ์สิทธิ์ ภาชนะสักการะ เป็นเมฆ เป็นพีช ซึ่งสะท้อน ความเป็นหญิง ที่เป็นรองในโลกของชายเป็นใหญ่

สัญลักษณ์แทนลำตัว ชิ้นส่วนบน และล่าง มีการกระบวนการแปรสภาพ (metamorphosis) รวมไปถึงการอุปมาอุปมัย (metaphor) ไปถึงลักษณะของถุงยาง หรือองคชาต ที่ลักษณะเป็นท่อน ชัดตรง เป็นการเชื่อมโยงไปถึงการปรากฏ สัญลักษณ์ของเจ้าโลก (the Phallus) ที่ไม่ได้หมายถึงสิ่งค์ แต่เป็นวัตถุในจินตนาการที่บ่งชี้ถึงอำนาจ การสร้างกฎของพ่อ (the Law of the Father) ในเชิงสัญลักษณ์ (Totem) ที่เป็นตัวแทนของอำนาจ และกฎข้อห้าม (Taboo) ของพ่อที่ตายแล้ว (dead father) ทำให้ พ่อ กลายเป็นสัญลักษณ์ของซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) ที่ถูกทุกคนยอมรับ และเชื่อถือ ซึ่งก็คือ แบบแผน กฎเกณฑ์ ระบบคุณค่าทางสังคมที่ครอบครองมนุษย์ ยึดถือสืบต่อ เป็นระบบคุณค่าที่ใช้ตัดสินถูกผิด ดีเลว ความงามนั่นเอง อาทิ ความเชื่อทางศาสนา ค่านิยม จารีตประเพณีต่างๆ

วัชรพร อยู่ดี นำเสนอสัญลักษณ์ของร่างกายในลักษณะเต็มตัว และครึ่งตัว ด้วยรูปทรง ธรรมชาติเหมือนจริง แทนตัวศิลปินเอง ภาพหญิงมีครรภ์เปลือยเปล่า ในเทคนิคของการวาดเส้น (Drawing) เพื่อแสดงน้ำหนักอ่อนแอด้วยเส้นดินสอ ในการเป็นภาพร่างสื่อ ถึงการเป็นภาพวาด ที่ไม่เสร็จสมบูรณ์ เพื่อสื่อสารการเป็นแม่ที่ไม่สามารถเป็นได้ หรือรูปทรงธรรมชาติเหมือนจริงของทารก ก็แสดงลักษณะ ของความปรารถนาที่ไม่สมหวังเช่นกัน ศิลปินอุปมาอุปมัยรูปทรงดอกหางนกยูงสีแดงสด เปรียบกับ เลือดและชีวิต รูปทรงผักบัวแห้ง อุปมาอุปมัยถึงรังไข่ และไข่โดยปกติผักบัวจะมีเมล็ดบัว อยู่ในบัว เมล็ดคือการเจริญเติบโตของงาม รูปทรงดอกบัว ถูกนำมาเปรียบกับผักแห้ง เพื่อสื่อถึงความ มีชีวิตเฟื่องฟู ชีวิตเพิ่งเริ่มต้น รูปทรงสายรกสือสายสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูก ตัวนางในแบบจิตรกรรม ไทย เทวดานางฟ้า ความดีงาม และพรอันประเสริฐ รูปทรงนกกระดาดยังแทนความหวัง ในความเชื่อว่า หากพันนกกระเรียนครบ 1,000 ตัว ความปรารถนาจะเป็นจริงได้ รูปทรงของจันทร์

และโลก แทนความเป็นโลกสมมุติที่ไม่อาจเป็นจริง ดวงจันทร์ที่เป็นเหมือนแสงสว่างยามชีวิตมืดมิด⁺⁺⁺⁺

ลักษณะของสัญลักษณ์ที่ศิลปินใช้ เพื่อสื่อถึงความปรารถนาที่ไม่อาจเป็นไป ความเศร้า ความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อทารกน้อยในครรภ์ อาจกล่าวได้ว่าศิลปินไม่สามารถทำหน้าที่ ของการเป็นมารดา ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากความผิดปกติของร่างกาย ในส่วนของรก ซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงระหว่างสองชีวิต ความโศกเศร้า ที่ไม่สามารถทำหน้าที่ความเป็นหญิง (ให้ชีวิต โอบอุ้ม ดูแล) ส่งผลให้เธอไม่สามารถ ตอบสนองต่อแบบแผน คุณค่าทางสังคม ในการทำหน้าที่ ที่ยิ่งใหญ่ของการเป็นมารดา สัญลักษณ์ตัวแทน ร่างกายที่สื่อออกมา ในลักษณะ ร่างกายเต็มตัว ของหญิงตั้งครรภ์ อยู่ในสภาวะของโลกสมมุติ ที่มีลักษณะ กึ่งจริงกึ่งความฝัน พังพังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อ่อนวอนภาวนาให้ลูกน้อยปลอดภัย เชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนา การบูชา บนบานศาลกล่าว สอดคล้อง กับคติความเชื่อแบบไทยที่หล่อหลอมมายาวนาน ในการทำหน้าที่ เป็นมารดา ร่างกายผู้หญิงต้องเกิดการ ปฏิสนธิระหว่างอสุจิและไข่ภายในมดลูก ตัวอ่อนเมื่อปฏิสนธิแล้ว จะเกาะติดกับรกเพื่อการเจริญเติบโต โดยดูด สารอาหารจากมารดา ผ่านสายสะดือและเส้นเลือด ภายในถุงน้ำคร่ำ ในกรณีที่ศิลปินไม่สามารถทำหน้าที่ได้ สมบูรณ์แบบ จึงตั้งคำถามกับความเป็นไป ของร่างกาย ค้นหาความผิดปกติ ไปพร้อมกับการทำความเข้าใจความ ทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ การปล่อยวาง ยอมรับในการเปลี่ยนแปลงไม่จีรัง การพบแล้วพรากจาก เพื่อบรรเทา อาการเจ็บปวด จากการสูญเสีย โดยใช้ศิลปะช่วยเยียวยาสภาพจิตใจ

กล่าวได้ว่า แม้สัญลักษณ์ที่ศิลปินเลือกใช้จึงมีนัยยะ ที่ต้องการถ่ายทอดความรู้สึกเฉพาะของตน ที่ เกิดจากประสบการณ์ที่หล่อหลอมความเป็นตัวตน อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกของการเป็นหญิง ที่มุ่งจะตอบสนอง ความคาดหวัง การเป็นเมีย และการเป็นแม่ ก็ยังคงคุณค่าสูงสุด ที่สังคมให้การยกย่อง เชิดชู ถึงแม้ว่าในในความ ปรารถนานั้น อาจจะไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพราะความต้องการส่วนตัวเท่านั้น ยังเป็นผลที่มาจากการหล่อหลอม คุณค่าทางสังคม ที่ส่งต่อและสืบทอดกันมายาวนานในโลกของชาย เป็นใหญ่นั้นเอง

การใช้สัญลักษณ์แทนร่างกายของศิลปินหญิง พินรี สันต์พิทักษ์ และวัชรพร อยู่ดี แม้จะมีความ แตกต่างในแง่ของการนำ สัญลักษณ์มาใช้ เพื่อสื่อความหมายถึงสิ่งที่ศิลปินต้องการ นำเสนอ แต่อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้สัญลักษณ์ย่อมเกิดจากปัจจัย ในการสร้าง ตัวตนในแต่ละบุคคล สภาวะแวดล้อม ประสบการณ์ ในวัย เด็ก โลกทัศน์ที่แตกต่าง รวมไปถึง สภาวะวิกฤต หรือเหตุการณ์ สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ เหล่านี้ อาจจะยังไม่เพียงพอ ที่เราสามารถจะมองหาลักษณะ ในจิตใจส่วนลึก ในกรอบแนวคิดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ สภาวะจิตไร้สำนึกคือพื้นที่ของภูเขาน้ำแข็ง ในส่วนที่จมใต้น้ำ มีขนาดใหญ่ เปรียบได้กับสภาวะจิตใจที่เก็บกด อารมณ์ปรารถนา การเก็บกดอารมณ์ ทางเพศ ความรุนแรงก้าวร้าว ที่มีในสัญชาตญาณดิบของมนุษย์ ตั้งแต่เกิด จนวันตาย เมื่อมนุษย์ เข้าสู่โลกของ ภาษาและระบบสัญลักษณ์ และตกอยู่ภายใต้คุณค่าที่สังคมเป็นผู้กำหนด ความปรารถนาเหล่านั้น จึงถูกเก็บไว้ในส่วนที่ลึกที่สุดของจิตใจ แต่งานศิลปะเปรียบได้กับสนามเด็กเล่นของจิต โดยศิลปินสามารถ แปลงความปรารถนาต้องห้าม (จะเกี่ยวข้องกับเพศสภาพ ความรุนแรง ก้าวร้าว) ความคิดที่ สวนกระแสสังคม เพื่อแสดงการต่อต้านและขัดขืน การไม่ยอมรับ โดยทำให้เป็นสัญลักษณ์ ที่ผ่านการเซ็นเซอร์ใน ระดับ ที่สังคมยอมรับได้ ในโลกของการสร้างสรรค์ศิลปะ แท้จริงแล้วศิลปินสามารถแสดงความคิดได้อย่าง อิสระเสรีจริงหรือไม่ สามารถนำเสนอสิ่งที่อยู่ภายใน ความคิดในฐานะของการเป็นอัตบุคคล ที่มีความคิด เป็นของ

⁺⁺⁺⁺ วัชรพร อยู่ดี (2556) “การแปรค่าอารมณ์สู่การสร้างสรรคงานศิลปะ กรณีศึกษาผลงานศิลปะชุด ความเศร้าอันงดงาม” วารสารวิจิตรศิลป์ Journal of Fine Arts, คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2556 : หน้า 1 - 70

ตัวเองอย่างสมบูรณ์จริงหรือ หรือว่ายังคงอยู่ภายใต้กรอบคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อค่านิยมที่หล่อหลอม มาอย่างปฏิเสธไม่ได้ จากการปรากฏสัญลักษณ์ของเจ้าโลก (the Phallus) วัตถุในจินตนาการที่บ่งชี้ถึงอำนาจ การยอมรับคุณค่า แม้กลางแคลงใจ การต่อต้านในทีแรกก็ต้องยอมรับ กฎของพ่อในเชิงสัญลักษณ์ ที่แม้จะไม่ได้เป็นการผิดกฎหมาย แต่หากมีการขัดขึ้น ได้แย้ง จะนำมาซึ่ง ความรู้สึกผิด กระวนกระวาย อึดอัด คับข้องใจ เป็นเงื่อนงำแห่งอำนาจที่กดทับสถานะจิตในระดับลึก จึงต้องหวนคิดพิจารณา ถึงคุณค่าการแลกเปลี่ยน เพื่อเสียสละจิตใจ ให้ยอมรับโดยสัจดี ในการยอมจำนน ต่ออุดมการณ์ของผู้ชาย และยอมรับการกดขี่ทางเพศ หรือหันเข้าหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจทางศาสนา เพื่อความสงบใจ ซึ่งเหล่านั้นก็คือโครงสร้างอำนาจในสังคมปิตุลาธิปไตย (Patriarchal society) ที่ความเป็นชายครอบงำไปทุกตารางนิ้ว ไม่เว้นแม้กระทั่งพื้นที่บนร่างกายของเราเอง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม. สมมุติ.2554

ยศ สันตสมบัติ, พรอยด์และการพัฒนาการของจิตวิเคราะห์ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม, ธรรมศาสตร์, 2542.

ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์, วิวัฒนาการแห่งความคิด : ภาคนุษย์และมนุษยชาติ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

อภิญา เพื่องฟูสกุล, อัตลักษณ์ : Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

ศักดิ์ บวร, พรอยด์ สำหรับคนอยากรู้จักเขา ฉบับการ์ตูน, หญิงสาว, 2531

สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, สุนทรียศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตกจากคลาสสิก ถึงดีคอนสตรัคชัน, ธรรมศาสตร์, 2552.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, แฟร์ดิน็อง เดอ โซซูร์ กับการพัฒนาการของวิธีการหาความรู้แบบ โครงสร้างนิยม, บทความวารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 มิถุนายน-พฤศจิกายน 2543. นภาพร หงษ์ทอง. 2547. อัตบุคคลในทัศนะของฌาคส์ ลากอง, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอเดรียน สโนดกราส. สัญลักษณ์แห่งพระสถูป. อมรินทร์. 2541.

คอตติงตัน, เดวิท. ศิลปะสมัยใหม่ ความรู้ฉบับพกพา. จากเรื่อง Modern Art : A Very Short Introduction. จณัญญา เจริญมอญักษ์ แปล. กรุงเทพฯ : โอเพ่นเวิลด์ส, 2554.

สมเกียรติ ตั้งนโม. ศิลปะในสายตาของ SIGMUND FREUD , อาร์ต เร็คคอร์ด อินไทยแลนด์ ปีที่ 1 ฉ.4 เมษายน 2537. หน้า 43-44

สดชื่น ชัยประสาธน์. จิตรกรรมและวรรณกรรมแนวเซอร์เรียลิสต์ ในประเทศไทย พ.ศ. 2507-2527. สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์. 2539 หน้า 18-21.

สมชาติ มาพันธ์ศรี. เซอร์เรียลิสต์ศิลปะเหนือจริงกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของพรอยด์. ศิลปกรรม ปีที่ 6 ฉ.11 พ.ศ. 2540 หน้า 67-70.

จุมพิตา วัฒนวิจารณ์ (2557) “ความรัก ความผูกพัน สถานะภาพที่แปรเปลี่ยน” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ปีที่ 7, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2557 : หน้า 1413 – 1424.

ขวัญชัย สิ้นปรู (2557) “รูปลักษณ์ของนรกภูมิ” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ปีที่ 7, ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2557 : หน้า 745 – 758.

วัชรพร อยู่ดี (2556) “การแปรค่าอารมณ์สู่การสร้างสรรคงานศิลปะ กรณีศึกษาผลงานศิลปะชุด ความเศร้าอันงดงาม” วารสารวิจิตรศิลป์ Journal of Fine Arts, คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2556 : หน้า 1-70.

ภาษาต่างประเทศ

Anne D'Alleva. 2012. Methods&Theories of Art History. Laurence king publishing.

Alexandra Howson. The Body in society (An Introduction second Edition), polity Press, 2013